

За теолога Грина је важно сазнање у којој је мери битан језик у дијалогу. Важно је схватити да сазнања у физици о природи и њеним законима не стоје у опреци са религијом. Људи налазе у обема категоријама „путеве разумевања света и прилазе сазнању стварности“.

Ова књижица је надахњујућа лектира за све оне који су спремни да рефлектују однос религи-

је у светлости сазнања модерне физике, односно размишљају о границама сазнања, о Трансцендентном, о Богу. Ова књига је одважан покушај да се страх и зазор од додира између двеју области превазиђе и дијалог између њих приведе сувислој аргументативној синергији у објашњењу.

Зоран Андрић

Steffen Martus, *Aufklärung: Das deutsche 18. Jahrhundert – Ein Epochenbild*

Rowohlt Berlin, 2015

1033 S. ; 22 cm

ISBN 978-3-871-34716-0

Грандиозна културна историја 18. века

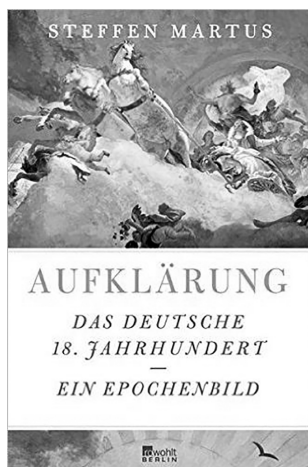
Стефен Мартус показује у којој мери је просветитељство променило Немачку у 18. веку. Његова интерпретација сеже од новог профила географске карте око 1700. године, преко потреса Европе тешким земљотресом у Лисабону, па све до предвечерја Француске револуције. Реч је о епоси која нам је ближа него што то ми верујемо: мир и слобода са једне стране, а са друге „смрт за домовину“ и Фридрих Велики, као парадни пример просвећеног монарха који ће отпочети седмогодишњи рат.

Просветитељство открива да човек није суверен, већ дубоко малолетан; осећања навике делу-

ју моћније него ум. Мартус приказује 18. век у новој светлости. Он приповеда историју страсти, политике, културе и науке, описује свакодневицу на универзитетима, на градовима и на двору, портретише дипломате, песнике и научнике до Канта, који се посветио испитивању шанси и граница сазнања. Тако је настало јединствено фулминантно дело о критичкој епоси у којој почиње наша савременост.

Две сцене крунисања уоквирују ту слику епохе и обе се одигравају у Кенигсбергу. У зиму 1700. г. војвода Фридрих III из Бранденбурга се акрибијски и дипломатски

припрема за сопствено крунисање 18. јануара 1701. г. Као Фридрих I, краљ Пруске, враћа се он за Берлин. Осамдесет и три године доцније одговара кенигсбершки философ Има-

нуел Кант у часопису *Berlinischen Monatsschrift* на питање „Шта је просветитељство?“ чувеном реченицом која је и данас *Sound* просветитељства. Просветитељство је – постулира

Кант – ослобођење људи из малолетности коју су сами проузроковали. И он позива легендарним „*sapere aude*“, „имајте одважности да се служите сопственим умом“, сентенцом без које и данас не може да успе ни једна свечана академска беседа, а која је постала одлучујућа формула идеје просветитељства. Кант се бе крунише краљем философа. Оба геста, по нахођењу аутора Мартуса, имају империјални карактер. Док Фридрих I актом самокрунисања изражава амбиције Пруске да постане европска сила, дотле је Имануел Кант философ плурализма мишљења, који је карактерисао епоху просветитељства у 18. веку, у потрази за хармонијом која почива на усаглашавању чулности и ума или религије и разума као „монархијског поретка“. Такође Кант је постао до-

бошар и аутор рекламних текстова просветитељског наратива.

Овај наратив нам описује теоретичар књижевности са Берлинског Хумболт универзитета као противслику, која отпочиње и свршава се Кантом, али није на њега фокусирана. Ова слика је импозантна фреска привредних, политичких, интелектуалних и друштвених односа у 18. веку. У томе је и лежао Мартусов циљ – да покаже човека просветитељства који је у постојаном балансирању између стремљења ка аутономији и заплетености у односе зависности, који је ношен импулсима грађанске еманципације и социјалних обавеза дворског система меценаштва са једне стране и вером у класичну теолошку догматику, под истовременим утицајем природно-правног мишљења и секуларних настојања, са друге.

Мартус тражи интелектуалце 18. века пре свега на местима на којима су коване скупине и склопана удружења, на дворовима и универзитетима, при оним експерименталним лабораторијама у којима су смишљане нове друштвене форме и формирана нова заједништва.

Кристијан Томазијус је директор-оснивач универзитета у Халеу, Кристијан Волф, велики рационалиста, а Аугуст Херман Франке претеча пијетизма. Мартус представља верске и конфесионалне сукобе и чини живописним како емпиријско мишљење, тако и нововековну

индивидуалност која се рађа изучавањем индивидуалне психе.

Покажи храброст да се суочиш са сопственом несавршеношћу

Мартус прецизно анализира како се култура учених људи на универзитету под новонасталом културом часописа и књига мењала, формирајући учену литерарну јавност у којој су се певање и мишљење прожимали. Или како је полету критике религије из духа разума одмах супротстављена поплава езотеричког мишљења, или манија осећајности кроз сентименталну литературу.

Човек је под таквим погледом просветитељства несавршено биће, које је својом потребом за заједништвом изазвало стрепњу и интересовање мислилаца просветитељства у 18. веку. Разноврсност просветитељског мишљења није за Мартуса историјски или филолошки циљ *per se*, нити је њему напосто стало до опулентне слике епохе. Он галантно покушава да дискретном светлошћу просветитељства осветли оне духовне ставове који како нас, тако и целокупан свет, до данас чине поносним на ову епоху тријумфа разума.

Зоран Андрић

***Ethische Normen des frühen Christentums.
Gut – Leben – Leib – Tugend***

Kontexte und Normen neutestamentlicher Ethik / Context and Norms of
New Testament Ethics. Band IV.

Hrsg. v. Friedrich W. Horn, Ulrich Volp u. Ruben Zimmermann, in Zus.-
Arb. m. Esther Verwold

Mohr Siebeck, Tübingen 2013.

478 Seiten ; 24,9 cm

ISBN 978-3161524998

Етичке норме раног хришћанства

У овој свесци су сабрани прилози са првог од четири симпозиона у Мајнцу насловљених као *Moral Meetings*, одржаних између 2009. и 2011. г. Концепт ових симпозиона

се састојао у интердисциплинарности прилаза библиста, јудаиста, класичних филолога, философа, патристичара, систематских теолога и представника других научних ди-